

УДК 159.9(477)(092)Каг:378.4(477.46-21)УДПУ](045)

Світлана Юріївна Діхтяренко,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет ім. Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0003-4506-1221
sadova32bb@gmail.com

Галина Олексіївна Шулдик,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна,
ORCID: 0000-0002-9478-9123
shuldikgo@ukr.net

Анатолій Володимирович Шулдик,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна,
ORCID: 0000-0002-6223-1838
shuldikav@meta.ua

Г. І. КАГАЛЬНЯК: НЕЗАБУТНЯ НАСТАВНИЦЯ ТА МУДРА ПСИХОЛОГІНЯ

У статті висвітлюється професійний та науковий доробок психологині Ганни Іванівни Кагальняк, кандидата психологічних наук, доцента, Заслуженого працівника вищої школи. Наукова спадщина Ганни Іванівни налічує понад 70 праць. Її дослідження охоплюють широкий спектр тем: особливості розвитку мисленневих операцій в учнів молодшої школи, діагностика психічного розвитку молодших школярів, професійно важливі якості майбутніх педагогів, їх позитивна динаміка протягом навчання у закладі вищої освіти; мотиваційна сфера навчання молодших школярів, вплив темпераменту педагогів на навчання учнів та ін..

Ключові слова: історична спадщина Г. І. Кагальняк, пізнавальна сфера молодшого школяра, покликання педагога.

Svitlana Dikhtyarenko,
PhD in Psychology,
Associate Professor of
the Department of Psychology,
Pavlo Tychyna Uman
State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4506-1221
sadova32bb@gmail.com

Halyna Shuldyk,
PhD of Psychological,
Associate Professor
of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman
State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9478-9123
shuldikgo@ukr.net

Anatolii Shuldyk,
PhD of Psychological,
Associate Professor
of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman
State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6223-1838
shuldikav@meta.ua

A. I. KAGALNYAK: AN UNFORGETTABLE MENTOR AND WISE PSYCHOLOGIST

The article highlights the professional and scientific work of psychologist Hanna Ivanovna Kahalnyak, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Honored Secondary Education Worker. Hanna Ivanovna's scientific heritage has more than 70 works. Her research covers a wide range of topics: features of the development of thinking operations in primary school students, study of mental development of younger students, professionally important qualities of future teachers, their positive dynamics during their studies in a secondary education institution; motivational sphere of education of children, the influence of the temperament of teachers on the education of students, etc. The author of the dissertation «Peculiarities of Comparison in Younger Students» conducted an experiment, during which she taught children to analyze, compare, and structure various subjects. She managed to establish that the features of comparison depend on the content of the compared objects; the degree of their generalization; proximity or distance from each other.

In the manual «Psychology of Abilities», Hanna Ivanivna describes in detail the connection between abilities, knowledge, experience and skills, confirming with interesting examples from the lives of famous people. The manual contains a thorough description of various types of abilities, in particular a detailed description of the structure of pedagogical abilities. The author supplemented the structure developed by her supervisor G. C. Kostyuk, his own research and interesting examples. The manual also talks about the conditions for the formation of students' abilities that can be useful for teachers and psychologists in modern educational practice.

In the monograph «Teacher's personality: socio-psychological aspect» Hanna Ivanovna explores the versatility of the teacher's personality. She emphasizes that each teacher has a unique set of characteristics that affect their professional activities. The author of the monograph describes various aspects of the teacher's personality: individual traits, communication style, teacher's humor, understanding of the individual characteristics of students and colleagues; methods of work that can be used by modern teachers. Six publications H. I. Kahalnyak included in WoS.

Our university has created a Research Laboratory «Improvement of the skill of the future psychologist named after Hanna Ivanivna Kahalnyak». Laboratory workers continue to investigate the scientific heritage of H. I. Kahalnyak and implement her ideas in the modern educational space.

Keywords: *historical heritage of H. I. Kahalnyak, the cognitive sphere of younger students, the vocation of a teacher.*

Психологічний вимір історії має першорядне значення не тільки для осмислення сутності всього, що відбувалося раніше і відбувається в даний час, але і для прогнозування майбутнього. Відповідь на запитання, якою мірою і за яких обставин конкретна людина може сприяти руху історії в певному напрямку – справа майбутнього.

Метою даної статті є висвітлення професійного та наукового доробку Г.І. Кагальняк та використання її ідей в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

Наукова спадщина Ганни Іванівни Кагальняк налічує понад 70 праць. Її дослідження охоплюють широкий спектр тем: особливості розвитку мисленневих операцій в учнів молодшої школи, діагностика психічного розвитку молодших школярів, професійно важливі якості майбутніх педагогів, їх позитивна динаміка протягом навчання у закладі вищої освіти; мотиваційна сфера навчання молодших школярів, вплив темпераменту педагогів на навчання учнів та ін. Авторка дисертації «Особливості порівняння у молодших школярів» провела експеримент, у ході якого навчала дітей аналізувати, порівнювати та класифікувати різні предмети. Їй вдалося встановити, що особливості порівняння залежать від змісту порівнюваних об'єктів; ступеня їх узагальнення; близькості чи віддаленості один від одного.

Ганна Іванівна народилася в мальовничому селі Капустяни Тростянецького району на Вінниччині. Її шлях до знань розпочався з Тульчинського педагогічного училища, яке вона успішно закінчила у 1947 році. Не зупинившись на досягнутому, Ганна Іванівна з відзнакою здобула вищу освіту в Київському державному педагогічному інституті (нині університеті імені М. П. Драгоманова) у 1951 році.

Педагогічна діяльність Ганни Іванівни розпочалась у Немирівському педагогічному училищі, де вона щедро ділилася своїми знаннями та досвідом з учнями. Її прагнення до саморозвитку та глибшого пізнання психології сприяло тому, що вона поступила в аспірантуру. Її науковим керівником став відомий український вчений Григорій Силевич Костюк, під чийм мудрим наставництвом Ганна Іванівна успішно захистила кандидатську дисертацію з психології.

Отримавши ступінь кандидата психологічних наук, Ганна Іванівна розпочала роботу в Уманському державному педагогічному інституті імені П. Г. Тичини (нині університет). Її талант та ґрунтовні знання швидко здобули визнання, і вона стала доцентом, а згодом і очолила кафедру педагогіки.

Наукова та педагогічна діяльність Ганни Іванівни не обмежувалась стінами університету. Її авторитет та визнання в науковій сфері стали підставою для запрошення до участі у II-му Всесоюзному з'їзді психологів, який проходив у Києві у 1968 році.

Хоча магістратура в ті часи (кінець 60-х років) ще не існувала, гостро відчувалася потреба у спеціальній підготовці викладачів закладів вищої освіти з психолого-педагогічних дисциплін.

У відповідь на цю потребу, колегією МВ ССО УРСР 25.07.1969 р. було прийнято рішення про створення в Уманському інституті з 1 вересня 1969 р. постійно діючого семінару саме з цією метою. Навчання відбувалося раз на два місяці. Г. І. Кагальняк стала помічником керівника семінару проректора з навчальної роботи, взявши на себе основний організаційний та методичний зміст роботи цього семінару.

Свідченням активної наукової та громадської діяльності Г. І. Кагальняк є:

- участь у роботі Ради з координації наукових досліджень (м. Київ) (згідно з §3 наказу ректора № 17 від 1.02.1971 р. та листа МО УРСР від 21.01.1971 р.);
- елегування на IV-й Всесоюзний з'їзд психологів, що відбувся у червні 1971 році у Тбілісі.

Завдяки самовідданій праці Ганни Іванівни Кагальняк майбутні вчителі не лише здобували ґрунтовну психологічну підготовку, а й щиро захоплювалися цією наукою. У ті часи, коли Ганна Іванівна очолювала кафедру педагогіки, Уманський педагогічний університет не готував здобувачів вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія, а також не існувало аспірантури з цієї галузі. Тож, ймовірно, саме через це Г. І. Кагальняк не мала аспірантів і не керувала дисертаційними дослідженнями. Однак, під її впливом, деякі з її колишніх студентів настільки зацікавилися психологією, що вирішили змінити свій фах. І

замість того, щоб стати фізиками, математиками чи вчителями початкових класів, як передбачалося їхніми дипломами, вони обрали психологію.

Г.І. Кагальняк зробила великий внесок у розвиток освіти та психології. Наукова спадщина Ганни Іванівни налічує понад 70 праць: статті, посібники, монографії. Її дослідження охоплюють широкий спектр тем:

- професійно важливі якості майбутніх педагогів, їх позитивна динаміка протягом навчання у закладі вищої освіти;
- особливості діагностики психічного розвитку молодших школярів;
- мотиваційна сфера навчання молодших школярів.

Дослідження Ганни Іванівни Кагальняк, викладене в її дисертації «Особливості порівняння у молодших школярів» (1958), присвячене актуальній темі: визначенню умов, за яких спеціально підібрані завдання на порівняння об'єктів будуть найбільш ефективними для учнів початкової школи. Авторка дисертації провела експеримент, у ході якого навчала дітей аналізувати, порівнювати та класифікувати різні предмети. Їй вдалося встановити, що особливості порівняння залежать від: змісту порівнюваних об'єктів; ступеня їх узагальнення; близькості чи віддаленості один від одного.

Найкраще учні справлялися із завданнями, коли їм пропонували порівнювати предмети, які вони могли не лише бачити, але й безпосередньо маніпулювати ними (наочно-дієве навчання). У такому разі вони могли виділити найбільшу кількість ознак. Усвідомлення молодшими учнями схожих і відмінних ознак під час порівняння об'єктів залежить від того, як організована робота в цьому напрямку вчителем. Важливу роль відіграє характер завдань на порівняння, які він підбирає для учнів.

Якщо вчитель чітко пояснює учням значення слів «схожі», «відмінні», «порівняти», «класифікувати», показує, як правильно виділяти ознаки об'єктів, то діти краще справляються із завданнями. Спочатку вони, як правило, порівнюють лише зовнішні ознаки. Але поступово, в ході роботи, кількість виділених ознак зростає, змінюється їх характер, все більше уваги приділяється суттєвим, головним ознакам порівнюваних предметів.

Набуті навички виділяти спільні та відмінні ознаки об'єктів узагальнюються і переносяться учнями на нові предмети. Ефективність такого перенесення залежить від: рівня розвитку учнів; характеру порівнюваних об'єктів (їх однорідності чи різнорідності); ступеня сформованості самого уміння виділяти схожі та відмінні ознаки.

Якщо ці уміння не достатньо розвинені, то учням важко абстрагуватися від конкретного змісту порівнюваних об'єктів і зосередитися на їхніх спільних та відмінних рисах. В ході досліджень Г.І. Кагальняк виявила, що учні по-різному використовують порівняння при класифікацію об'єктів. У своїй дисертації вона описала три рівні цього уміння: низький, високий та найвищий. Авторка довела, що порівняння є складною розумовою дією, яка по-різному розвинена у молодших школярів.

Одним із цінних здобутків Г.І. Кагальняк є посібник «Психологія здібностей». У ньому вона детально описує зв'язок між здібностями, знаннями, вміннями та навичками, підтверджуючи цікавими прикладами з життя відомих людей. Посібник містить ґрунтовну характеристику різних видів здібностей, зокрема детальний опис структури педагогічних здібностей. Авторка доповнила структуру, розроблену її науковим керівником Г.С. Костюком, власними дослідженнями та цікавими прикладами. У посібнику також йдеться про якісну та кількісну характеристику здібностей, їх природу, різні гіпотези щодо задатків. Описані умови формування здібностей учнів можуть бути корисними для вчителів та психологів у сучасній освітній практиці.

У своїй монографії «Особистість вчителя: соціально-психологічний аспект» Ганна Іванівна досліджує багатогранність особистості педагога. Вона підкреслює, що кожен

вчитель володіє унікальним набором характеристик, які впливають на його професійну діяльність. Авторка монографії описує різні аспекти особистості вчителя:

- індивідуальні риси: хтось володіє даром переконання, хтось має видатні організаторські здібності, хтось вражає ерудицією;
- стиль спілкування: вчителі відрізняються манерою спілкування, типом темпераменту;
- знання про учнів: розуміння індивідуальних особливостей учнів та своїх колег;
- методи роботи: індивідуальний підхід до вихованців, використання різноманітних методів та прийомів навчання.

Особливу увагу Г.І. Кагальняк приділяє педагогічному покликанню. Вона розкриває його структуру, яка включає: любов до дітей, моральні та вольові якості, педагогічну спрямованість; педагогічні здібності. Авторка наводить численні приклади прояву педагогічного покликання вчителів Уманщини. У монографії також висвітлені особливості професійної адаптації молодих вчителів, їх «входження» у професію. Г.І. Кагальняк досліджує, як учні різного віку оцінюють роботу вчителів, та як самі вчителі сприймають цю оцінку. Адекватне розуміння оцінки учнями є важливим чинником для вдосконалення педагогічної майстерності.

Цікавим є розгляд питання про прізвиська, які давали вчителі учням. Ці прізвиська часто відображали рівень знань педагога, його ставлення до учнів, певні моральні якості, зовнішній вигляд, манеру поведінки, типові фрази. На завершення монографії Г.І. Кагальняк описує особливості взаємодії батьків учнів і вчителів, які можна реалізовувати в сучасних умовах.

Г.І. Кагальняк приділяла значну увагу ролі гумору у педагогічному спілкуванні. Вона підкреслювала, що гумор може не лише полегшити комунікацію між людьми, але й стати цінним інструментом у складних, конфліктних та непередбачуваних ситуаціях. Авторка монографії вважала, що гумор має велике значення у підготовці людини до життя та формуванні оптимальних взаємостосунків з іншими людьми. Вона зазначала, що вміння вчителя використовувати доречний жарт, винахідливість та «тонкий» гумор, який не принижує гідність учнів, може викликати інтерес до його предмету та особистості. Особливу цінність монографії становлять описи темпераменту вчителів та рекомендації щодо його врахування у навчально-виховному процесі.

Публікації Г.І. Кагальняк, включені до WoS, присвячені актуальним темам: врахування специфіки факультету у викладанні психології в педагогічних закладах; вплив темпераменту вчителя на його спілкування з учнями; самооцінка професійно значущих якостей майбутнього вчителя та стан її формування; шляхи удосконалення викладання психології в педагогічних інститутах. Зокрема, авторка описала лонгітудне дослідження самооцінки професійно важливих якостей, проведене першокурсниками, а потім тими ж студентами, які закінчили навчання, тобто через 5 років. Вона встановили позитивну динаміку змін самооцінки цих якостей. Також нею перераховані найбільш важливі чинники позитивних змін самооцінки професійно важливих якостей. Один з них – порівняння психологічних характеристик самої людини з вимогами професійної діяльності. Таке порівняння стимулює позитивне прагнення майбутніх вчителів до саморозвитку необхідних якостей і самоосвіти. Ось ці статті, які включені до WoS:

1. Kagalnyak A.I. Account of specificity of faculty in teaching psychology in pedagogical institutions. *Voprosy psikhologii* 1977 (3), P. 135–139 .
2. Kagalnyak A.I., Melnik L.P. Effect of a teachers temperament on his communication with pupils in class. *Voprosy psikhologii*. mar-apr 1986 (2), P.79–85.
3. Kagalnyak A.I., Benderska O.M. One way of improving teaching of psychology in pedagogical institutes. *Voprosy psikhologii*. 1975 (6), P.166–167.

4. Kagalnyak A.I., Yashchishin K.E. Self-appraisal of professionally significant qualities of future teachers and the condition of its formation. *Voprosy psikhologii* sept-oct 1989. (5), P. 45–51.
5. Kagalnyak A.I., Yashchishin K.E. Self-appraisal of professionally significant qualities of future teachers and the condition of its formation. *Voprosy psikhologii* sept-oct 1989. (5), P. 45–51.
6. Kagalnyak A.I., Iashchishin K.E. The development of self-assessment of future teachers professionally significant qualities. *Russian Education and Society*. 1992. Vol. 34. No. 8., P. 43–56. <https://doi.org/10.2753/RES1060-9393340843>

Наукова діяльність Ганни Іванівни Кагальняк здобула міжнародне визнання. Її біографія включена до 24 випуску Довідника інтернаціональних біографій вчених, виданого у 1995 році Кембриджським інтернаціональним біографічним центром.

Ганна Іванівна протягом свого життя отримала багато нагород та відзнак. Вона обиралась депутатом міської та обласної рад. Їй присвоєно звання ветерана праці та війни. За свої здобутки Г. І. Кагальняк нагороджена медаллю «За трудову доблесть», а також численними урядовими відзнаками, серед яких «Відмінник народної освіти» та «Заслужений працівник вищої школи». Перелік основних праць Ганни Іванівни Кагальняк представлений у списку використаних джерел.

Рис. 1. Фото психологині

У нашому університеті в жовтні 2011 року створено науково-дослідну лабораторію «Удосконалення майстерності майбутнього психолога імені Ганни Іванівни Кагальняк». Науково-дослідна лабораторія носить ім'я легендарної жінки, незабутньої наставниці та мудрої психологині Ганни Іванівни Кагальняк (1928-2014).

Проведення досліджень в лабораторії здійснюється за такими напрямками: вдосконалення майстерності психологів, викладачів психології та майбутніх практичних психологів в умовах освітнього середовища; впровадження інноваційних технологій в роботу психологів.

Пріоритетні завдання лабораторії полягають у забезпеченні підвищення якості підготовки майбутніх психологів через впровадження інноваційних технологій у психологічну практику та вдосконалення наукової кваліфікації професорсько-

викладацького складу університету; забезпечення фахівців сучасною актуальною науковою інформацією, методичними матеріалами; проведення науково-практичних конференцій, семінарів, дискусій, круглих столів, тренінгів для обміну досвідом викладачів закладів вищої освіти та практикуючих психологів.

Співробітники лабораторії є розробниками наукової теми кафедри психології («Психологічні аспекти формування творчої особистості вчителя, студента, учня» державний реєстраційний номер 0111U007546);

Упродовж 2023 року членами лабораторії видано 5 монографій, 25 навчальних посібників, 5 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних Scopus чи Web of Science (1 на етапі індексації), 18 статей у закордонних виданнях, 48 статей у виданнях України категорії «Б», 2 статті у інших виданнях України, 112 тез доповідей. Проведено 3 Всеукраїнські науково-практичні конференції, VII Всеукраїнські психологічні читання, Всеукраїнський фестиваль, 8 науково-практичних семінарів та науково-практичний тренінг. Наукові праці оприлюднено на сайті Інституційного репозитарію УДПУ імені Павла Тичини (<https://dspace.udpu.edu.ua/jspui>), а також офіційних сторінках відповідних фахових періодичних видань.

Премії імені Г.І. Кагальняк. На факультеті соціальної та психологічної освіти розроблено Положення про премію імені Ганни Іванівни Кагальняк. Премія виплачується щорічно за рахунок благодійних коштів Андрія Яковича Оленка, сина Г.І. Кагальняк Премію отримують здобувачі вищої освіти ФСПО, які займають призові місця на Всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт, на Всеукраїнських олімпіадах. Премію отримали:

2015 р. – Почтар Олександр (23 група), Харченко Олена (31 група)

2016 р. – Чупіна Катерина (32 група), Веселовський Олексій (41 група)

2017 р. – Мельник Анна (32 група), Слободянюк Анна (43 група)

2018 р. – Кондратьєв Сергій (163 група), Цихоня Світлана (164 група)

2019 р. – Варивода Андрій (29 група)

2020 р. – Чамлай Інна (165 група), Андросова Анна (42 група)

2021 р. – Гасанова Лейла (267 група), Діордій Катерина (165 група)

2022 р. – Табаченко Сергій (163 група), Федотова Леся (П/32 група)

2023 р. – Титоренко Тетяна (164 група), Татарова Анастасія та Татарова Анна (П/32 група)

2024 р. – Батяшова Єва (П/11 група), Огер Анастасія (П/40 група), Мазуренко Єлизавета (П/41 група), Кабашній Олег (163 група).

Так, Анастасія і Анна Татарові підготували наукову роботу на тему «Вплив бойового стресу на психологічний стан особистості військовослужбовця». Ця робота здобула почесне III місце на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт, а автори були нагороджені дипломами переможців. Науковим керівником роботи виступила кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, завідувачка науково-дослідної лабораторії Світлана Юріївна Діхтяренко.

Таким чином, ідеї, викладені Ганною Іванівною у своїх працях, не втрачають актуальності й досі. Викладачі кафедри психології активно використовують їх у своїй науково-педагогічній діяльності.

Особливість історичної психології полягає в тому, що вона апріорі передбачає в якості свого об'єкта реальну цілісну людину, що втілює свої психологічні властивості в творіннях психології. Психологічні ідеї, розвинуті у працях Г.І. Кагальняк є історичним надбанням, і можуть бути корисними у сучасній психології розвитку особистості здобувача середньої та вищої освіти та педагога. Для сучасної психологічної думки науковий внесок Г.І. Кагальняк як ученої, наставниці і організаторки науки є цінним, адже поєднує в собі

дослідження як теоретичної так і емпіричної психології. Вона презентує авторське бачення розвитку пізнавальної сфери молодшого школяра, а також педагогічного покликання вчителя. У перспективі дослідження Г.І. Кагальняк можуть бути корисними при написанні випускних кваліфікаційних робіт здобувачами вищої освіти, а також викладачами ЗВО для власних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганну Іванівну Кагальняк сердечно вітають з 75-літтям. *Освіта*. 2003. 29 жовтня–5 листопада.
2. Діагностичні методики вивчення групи та колективу учнів: методичні рекомендації для студентів, вчителів, керівників шкіл / уклад.: О.М. Коберник, Г.І. Кагальняк, Г.О. Шулдик; рец.: В.Ф. Мішкурова, М.П. Таран. Умань: УДПІ, 1992. 43 с.
3. Дипломні роботи з педагогіки: метод. рек. / МО України, Уманський держ. пед. ін-т імені Павла Тичини; уклад.: Г.І. Кагальняк, О.М. Коберник, В.Г. Кузь та ін.; рец.: О.І. Киричук, В.Ф. Мішкурова. Умань: УДПІ, 1993. 35 с.
4. Дорогий вчителю, ми пишаємося вами: до ювілею Г.І. Кагальняк, викладача УДПУ. *Уманська зоря*. 2008. № 92. С. 2.
5. Кагальняк Г.І. Особливості порівняння у молодших школярів: дисертація ...к.психол.н. Київ, 1959. 192 с.
6. Інформаційний ресурс «Черкащина педагогічна» URL: (<https://url.udpu.edu.ua/ZjJlYmI2Yj>) (дата звернення: 28.05.2024).
7. Особистість вчителя: соціально-психологічний аспект: монографія / Г.І. Кагальняк, О.М. Коберник, Г.О. Шулдик, Т.О. Шевчук / під. заг. ред. О. М. Коберника. Київ: ВІПОЛ, 1995. 175 с.
8. Питання психології: наукові записки. Т. IX / відповід. ред. Г. С. Костюк; МО УРСР, НДІ психології. Київ: Радянська школа, 1958. 205 с.
9. Психологія добра. Спогади про Ганну Іванівну Кагальняк. Уманський ДПУ імені Павла Тичини, Ф-т соціальної та психологічної освіти, Каф. психології; уклад. Шулдик Г.О., Мельник Л. П. Умань: Жовтий О. О., 2014. 35 с.
10. Психологія здібностей: навч. посіб. / Г.І. Кагальняк, Г.О. Шулдик, Б.А. Якимчук, Л. А. Данилевич; рец. В.Ф. Колеснікова, Р. О. Пономарьова; Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ: Науковий світ, 2001. 75 с.
11. Психолого-педагогічні основи формування творчої особистості педагога оновленої національної школи: зб. наук. праць / М-во освіти України, Уманський держ. пед. ін-т імені П. Г. Тичини / під ред. проф. В. Г. Кузя. Умань; Христинівка: Христинівська рай. друкарня, 1992. 169 с.
12. Шулдик Г.О. Психологія добра. *Освіта*. 1998. 4–11 листопада. С. 7.

REFERENCES

1. Hannu Ivanivnu Kahalniak serdechno vitaiut z 75-littiam [Anna Ivanivna Kagalniak is heartily congratulated on her 75th birthday]. (2003). *Osvita*, 29 Oct.–5 Nov. [in Ukrainian].
2. Kobernyk, O. M., Kahalniak, H. I. & Shuldyk, H. O. (1992). *Diahnostychni metodyky vyvchennia hrupy ta kolektyvu uchniv: metodychni rekomendatsii dlia studentiv, vchyteliv, kerivnykiv shkil*. Uman: UDPI [in Ukrainian].
3. Kahalniak, H. I., Kobernyk, O. M., Kuz, V. H. et al. (1993). *Dyplomni roboty z pedahohiky: metod. rek.* Uman: UDPI [in Ukrainian].
4. Dorohyi vchyteliu, my pyshaiemosia vamy: do yuvileiu H. I. Kahalniak, vykladacha UDPU [Dear teacher, we are proud of you: to the anniversary of G. I. Kagalniak, teacher of UDPU]. (2008). *Umanska zoria- Uman star*. 92, 2 [in Ukrainian].

5. Kahalniak, H. I. (1959). Osoblyvosti porivniannia u molodshykh shkoliariv. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Information resource Cherkashchyna pedahohichna – Cherkasy pedagogical region. URL: <https://url.udpu.edu.ua/ZjJlYmI2Yj> [in Ukrainian].
7. Kahalniak, H.I., Kobernyk, O.M., Shuldyk, H.O., Shevchuk, T.O. (1995). Osobystist vchytelia: sotsialno-psykholohichni aspekt. Kyiv: VIPOL [in Ukrainian].
8. Kostiuk, H. S. (1958). Pytannia psykholohii: naukovi zapysky. T. IX. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
9. H.O., Shuldyk, L.P., Melnyk. (2014). Psykholohiia dobra. Spohady pro Hannu Ivanivnu Kahalniak. Uman: Zhovtyi O. O. [in Ukrainian].
10. Kahalniak, H.I., Shuldyk, H.O., Yakymchuk, B. A. & Danylevych L. A. (2001). Psykholohiia zdibnostei: navch. posib. Kyiv: Naukovi svit [in Ukrainian].
11. Psykholoho-pedahohichni osnovy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha onovlenoi natsionalnoi shkoly: zb. nauk. Prats (1992). Kuz V. H. (Ed.). Uman; Khrystynivka: Khrystynivka district printing house [in Ukrainian].
12. Shuldyk, H.O. (1998). Psykholohiia dobra [Psychology is good]. *Osvita*, 4–11 Nov., 7 [in Ukrainian].

Подано до редакції: 01.06.2024.